

„magában marad” Bodnár Dániel:
Káintól Krisztusig
– Bibliai személyek
és témák a XX. század
regényirodalmában,
Kairosz, Bp., 2009.

A szerző harminc, bibliai témával foglalkozó regénnyel dolgozik. A regények közül valamelyik a bibliai korban, valamelyik az író saját korában játszódik, valamelyik hűen követi a Szentírás hagyományos interpretációját, valamelyik éppen ennek átértelmezését tűzi ki célul: Bodnár Dániel kötete összességében igen színes képet nyújt a Biblia szépirodalmi megjelenéséről.

A kiadvány címlapja megtévesztően sematikus, és kivitelezése sincs összhangban a kötet szellemi színvonalával. Alapos lektori munka hiányát mutatja, hogy egyetlen bibliográfiai leírás sem utal a regények megjelenésére, az idézetek forrására, fordítójára.

A könyv szerkezete annak a tizenkilenc bibliai személynek kronologikus sorrendjéből alakul, akik kiemelkedő szereplői a regényeknek. A tanulmányok pedig a személyekhez kapcsolódnak. Így a cikkek sora Káin és Ábel történetéhez kapcsolódó műről írt tanulmánnyal kezdődik (John Steinbeck: *Édentől keletre*), Ábrahámhoz tartozó két írással, majd Józsefhez tartozóval folytatódik, és így tovább egészen Szent Pálig, végül két regény elemzése zárja, amelyek a passiótörténet dramaturgiai parafrázisai. Némely személlyel kapcsolatban több művet dolgoz fel, míg másokkal csupán egyet; ugyanakkor természetesen bőven van kategóriai átfedés: így az újszövetségi regények *abszolút főszereplője Jézus Krisztus*, jöllehet más-más szereplő szemszögéből láttatva őt. A fölépítésre jellemző, ugyanakkor Bodnár értelmező szemléletének is képviselője az a gesztus, amellyel a személyekről – a velük kapcsolatos részt közvetlenül megelőzve – a Szentírás alapján, olykor a keresztény hagyományra utalva, valamint a történelmi környezetet sem mellőzve nyújt összefoglalást. Ezen egy-kétoldalas ismertetőkön kívül, bevezetőként és a tanulmányokat is megelőlegezve (mintegy huszonöt oldalas részben) az egyes személyek különböző, regénybeli megjelenéseit tekinti át. Itt sűrűsödnek tehát a tanulmányokban részletezett meglátások az egyes karakterekre vetítve. (Megjegyzendő, hogy e személyek nem azonosak, de jórésztben megegyeznek a kötet szerkezeti gerincét adó főszereplőkkel.)

Annak ellenére, hogy például Jézus és Júdás nagyjából tíz regényben meghatározó figurák, a kötetre jellemzővé válik az a szellemi erő, amellyel újra és újra az adott

műből kiindulva tudja fölépíteni a karaktereket, illetve a jelenségükhöz kapcsolódó emberi problémákat. Jöllehet, értelmzésében visszatérnek bizonyos képek (például az útszélre esett mag példázata), ezek számomra inkább Bodnár Dániel karakteréről árulkodnak, mintsem értelmzésének monotonitását mutatnák. Ehhez tartozik az is, hogy olykor átutal egy másik műre, amelyben hasonló vagy éppen ellentétes olvasatot tapasztalt.

Bodnár az elemzésekben vázolja a regényekben ábrázolt társadalmi viszonyokat, a történelmi helyzetet; ezekben mutatja be a szereplők jellemét, amellyel együtt a művek története is kibontakozik. Mind a jellemeket, mind a történeteket, és főként az ezeket motiváló írói koncepciót viszonyba állítja a Szentírással, és annak hagyományos értelmzésével, illetve esetenként utal azokra a forrásokra, amelyekből a szerző merített. Ez a viszonyba állítás az, amiben Bodnár kötetének voltaképpen tartalmát látom.

Az írásoknak átlagosan durván egynegyede idézet a főszövegből vagy a Bibliából. Ezzel kétségkívül szolgálja a művek művi megjelenésének ismertetését is, illetve Bodnár saját értelmzésének konkrét forrásait mutatja meg. Ám egészében véve, tartalmi szempontból az a meglátásom, hogy a tanulmányokban a művekből vett idézetek nem a maguk eleveenségét hivatottak mutatni – azáltal, hogy jelenlétiük a környező szövegekkel egyenrangú tartalmi szerep volna –, hanem csupán az őket megelőző összegzés szépirodalmi megfelelői. Ehhez hasonlóan egy regény történésére vonatkozó utalások között sem érződik erős koherencia. Bodnár ugyanis nem tömbösítve ad leírást a társadalmi viszonyokról, közhangulatról, a bemutatott személy vagy a regényíró istenképéről; ezekről ott és annyiban értesülünk, ahol és amennyiben a mű általa kiválasztott rétegének értelmzéséhez hozzátartozik. Ugyanis Bodnár Dániel az értelmzés lehetőségeit nem a regényen belül határozza meg.

Mivel egy tanulmány tehát nem a regény cselekményi állítását akarja kifejteni (még egyszer), hanem egy mélyebb, a műben nem is bizonyosan egységes réteget kíván megvilágításba helyezni, ahol a Szentírás szellemiségével vethető össze, a mű arányai elváltoznak. Például a cselekmény nem úgy következik a regényben, ahogyan az Bodnár kifejezései alapján – ám az ő szándékát figyelmen kívül hagyva – az olvasó képzeletében megjelenék. (Továbbá a fentiek alapján érthető, hogy a tanulmányok inkább éberséget, mint összpontosítást kívánnak meg.)

Bodnár az egész Szentírás, illetve főként Jézus Krisztus felől olvassa a műveket. Tehát azok állításait nemcsak az adaptált fejezetekbe helyezi vissza, hanem az egész Bibliába mint szerves egységbe. Írásaiban a Szentírás nemcsak toposz-, de valóság-referenciaként is megjelenik. (Ezt az álláspontját olykor konkrétan ki is mondja:

„Ez minden bizonnyal a valóságban is így lehetett” 201; „Ez valóban igaz, de nem a regény ábrázolásában.” 240) Ennek szellemében a regények kapcsán rámutat a keresztény értelmezéstől (tehát az újszövetség eredeti interpretációjától) való eltérésekre is: a Hagymánnyal való egyezés értéként jelentkezik, míg a tőle való (szándékos) elhajlás deformációként, mint ahol a szerző valaminek a jelentőségét teljesen figyelmen kívül hagyja. Tehát Bodnár az elemzésekkel a Szentírást úgy állítja, mint aminek eleve határozott értelme van, „függetlenül attól, hogy a világ erről egyáltalán nem akar tudomást venni” (214).

Ez lehetővé teszi számára, hogy a szépirodalmi műveket beemelje a teológia terébe, és rámutasson a regények azon vonásaira, amelyek ilyen jellegű kijelentéseket tartalmaznak. E rámutatás olykor hosszabb teológiai fejtegetés, máskor csupán a történet bemutatásába rejtett sommás kijelentés, valamint az idézetek bevezetésére szolgáló magyarázó szövegek is néhol igen illusztratívák, mellékesnek tűnő szerepük ellenére megfontolásra és emlékezésre méltó tartalmat hordoznak. Különösen pedig a tanulmányokat záró összefoglalásaiban áll ki Bodnár amellett, hogy a regényekben nem pusztán variációs példányt lát, hanem erkölcsi példát.

Igyekszik ugyanis az író személy állítására helyezni a hangsúlyt: következetesen írja, hogy például „Márai interpretációjában”, „Kodolányi szerint”, és egyáltalán nem szokatlan, hogy Joseph Heller Dávid-regényét „egy XX. századi, ifjúkori álmaiban súlyosan csalódott, és már semmiben nem hívő, a külvilág előtt a magabiztosság és a tévedhetetlenség álcájában tetszelgő, de lelkében szenvedő, frusztrált értelmiségi” saját emlékiratainak titulálja (137). Máskor is, ahol a szerző a bevett értelmezéstől eltér, utal életének valamely vonására, amellyel szoros összefüggés mutatkozik az eltérés természetével. Azon állítás átvételétől sem hátrál meg, miszerint „Szűz Mária beszél Valtortának”, továbbá gyakori szófordulat, hogy „sugallja a szerző”. (Véleményem szerint e szóval az isteni sugalmazással való párhuzamra mint a láthatatlan tartalmak csatornájára kívánja fölhívni a figyelmet.)

Emellett ugyanúgy természetesnek veszi, hogy az istenhit, az erkölcs, a *lélek dolgai* – amellett, hogy nemcsak a bibliai személyekre tartoznak, és nem is csak az

írókra, hanem – terheli az olvasókat is, mindannyiunkat. Erre utal az a szemléltető gesztus, amellyel a szereplők belső konfliktusait időnként igen érzékenyen modellezi, és gyakran ma is kézenfekvő szituációba ágyazza, illetve a ma emberének küzdelmeivé konvertálja annak érdekében, hogy az olvasó adott esetben el tudja magát helyezni a Szentírás történeteiben. – Bodnár ilyenkor nem kertel: önelégült értelmiségekről, a góg vakságában élő emberek tévedéseiről beszél: akiből valamely erény hiányzik.

Megjegyzendő, hogy sohasem marasztalja el a műveket vagy a szerzőket. Természetesen kifejezésre juttatja, ha a regény intenciója a Biblia értelmétől eltérő, illetve többször megragadja az alkalmat, hogy a mű alapján megnevezze a szerző bizonyos tulajdonságait, ám ezek nem keltik az értékítélet látszatát. Erre példaként José Saramago regényéről írt összefoglalójából idézek, amelyben megjelenik mind a teológiai vonatkozás, mind az író személyes élettörténetére való utalás, mind pedig az az emberség, amely Bodnár karakterábrázolásait is jellemzi: „José Saramago regénye egy csalódott, és ezért az emberi értékek – akárcsak részleges – érvényesülésében már hinni nem tudó író ellen-evangéliuma, valójában a rossz hír, a teljes kilátástalanság szomorú hirdetése” (243).

Hasznos könyv azok számára, akik felületes tartalmi és strukturális tájékoztatás helyett e regények teológiai horizontjára kíváncsiak, mindazonáltal kimerítő elemzéseket (természetesen) nem nyújt, ugyanakkor az érdeklődést – és minden negatív kritikát mellőzve – fölkelti a művek elolvasására. Továbbá nemcsak a bibliai személyek jellemének, cselekedeteinek és isteni viszonyuk megértéséhez kapunk segítséget, hanem Bodnár írásai és emberséges szövegelemző módszere a szerzők egzisztenciális állásfoglalására irányíthatja az olvasó tekintetét. Ezzel pedig nemcsak az érték felmutatásának örömeire szeretnék utalni, hanem az ezzel létrehozott szabad légkörre, ami nem korlátozza magát és az olvasót az örök bizonytalanságba, hogy ti. a szövegek szabadon értelmezhetőek volnának, hanem azokat kijelentésekként kezeli, amelyek mögött állásfoglalás van: ez a szemlélet pedig különösen áldott a szentírási szövegekkel összefüggésben.

Urbán Dávid